

VU Research Portal

Underground Politics

Jonkman, J.H.

2021

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Jonkman, J. H. (2021). *Underground Politics: Socio-Territorial Relations, Citizenship, and State Formation in Gold-Mining Regions in Chocó, Colombia*. [PhD-Thesis - Research and graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

SAMENVATTING IN HET NEDERLANDS

Dit proefschrift is gebaseerd op dertien maanden etnografisch veldwerk en richt zich op de “ondergrondse politiek” [underground politics] van kleinschalige goudwinning in Chocó, Colombia. Het vertelt het verhaal van een heterogene mijnwerkerspopulatie die in toenemende mate door mijnbouwwetgeving buitenspel is gezet. Het proefschrift gaat verder dan de gangbare beelden van chaos die er over deze populatie de ronde doen, en heeft als hoofddoel het in kaart brengen van de sociaal-politieke organisatie van een gebied dat veelvuldig wordt afgeschilderd als een plek van sociale wanorde. Met andere woorden, het proefschrift stelt de vraag: *Welke alledaagse activiteiten van sociaal-territoriale organisatie doen zich voor in de zogenaamde ongeorganiseerde mijnbouwregio's van Chocó, en hoe geven deze activiteiten vorm aan, en worden zij vormgegeven door, staatsbestuur?* Om deze vraag te beantwoorden, biedt het boek een analyse van drie verschillende (maar onderling verbonden) onderzoeksthema's, namelijk sociaal-territoriale relaties, politieke subjectiviteiten en “bottom-up” staatsvorming.

Hoofdstuk 1 leidt het onderzoek in: Het plaatst Chocó's mijnwerkers in de bredere Colombiaanse context van kleinschalige mijnbouwcriminalisering, bespreekt de sociaalwetenschappelijke debatten omtrent kleinschalige goudmijnbouw, brengt de historische en geografische context van Chocó in kaart, en geeft een uitleg over de gebruikte onderzoeksmethoden en de schrijfstijl en chronologie van het boek. De speerpunten van het hoofdstuk zijn de theoretische en methodologische secties. De theoretische sectie verkent de discussies over formalisering en milieudegradatie die centraal staan in mijnbouwliteratuur en bediscussieert vervolgens de drie bijdragen die de huidige studie aan deze literatuur levert, namelijk: (1) het uiteenzetten van de sociaal-ruimtelijke relaties die zich voordoen in sterk geïnformaliseerde mijnbouwregio's; (2) het nuanceren van het beeld dat kleinschalige mijnwerkers aan een eenduidige politieke uitsluiting lijden, middels een analyse die laat zien hoe overheidsbeleid gouddelvers op ongelijke wijze beïnvloedt; en (3) het ontcrachten van de veel gehoorde wetenschappelijke claim dat de staat afwezig is in mijnbouwgebied, door nadruk te leggen op de alledaagse, “bottom-up” activiteiten van staatsvorming waaraan mijnbouwparticipanten deelnemen. Het methodologische gedeelte verklaart de keuze voor de drie veldwerklocaties (“Caliche,” “La Peña”—beide pseudoniemen—en Bebará), beschrijft de hoofdrolspelers van het onderzoek (vooral mijnwerkers, gemeenschapsleiders en landeigenaren), reflecteert op positionaliteitskwesaties, en gaat in op het belang van participerende observatie voor de

studie, alsmede de drie vormen die zulke participerende observatie hoofdzakelijk aannam tijdens het veldwerk (gemeenschapsvergaderingen, “rondhangen” in de mijnen, wandelen).

Na de inleiding telt het boek acht empirische hoofdstukken die verdeeld zijn in drie overkoepelende delen, in overeenstemming met de drieledige thematische indeling van het onderzoek. Deel 1 (*Socio-Territorial Relations*) bestaat uit drie hoofdstukken die een detailopname geven van hoe gouddelvers in Chocó hun mijnbouw organiseren, aanschouwen en beleven onder de radar van formele reguleringsmechanismen. Hoofdstuk 2 laat de lezer kennismaken met de huidige “achteraf” [“afterward”] status van Chocó’s mijnbouw. Het beschrijft kapot gedolven landschappen waarin mijnwerkers met rudimentair gereedschap zoeken naar het restgoud dat eerdere graafmachines hebben achtergelaten. Hoewel veel van deze gouddelvers de hedendaagse mijnongemakken met lede ogen aanzien—nu ze hetzelfde Herculische werk als hun ouders moeten verrichten, maar dan voor lagere opbrengsten—brengt mijnbouw in “achteraf” landschappen ook voordelen met zich mee, en deze maken precair werk in zekere zin ietwat dragelijker. Mijnwerkers genieten ervan om samen met vrienden en familie te mijnen, zijn trots op het feit dat niemand hen rond commandeert, en koesteren de hoop dat ze op een dag op een rijke aardlaag stuiten.

Deze voordelen, zo stelt het hoofdstuk, tonen niet alleen de ambigue morele waarde van mijnbouw, maar bewijzen ook hoe moeilijk het is om mijnwerkers te omschrijven als rationele economische actoren die zich bezig houden met winstmaximalisatie. Inderdaad, Chocó’s alluviale mijnbouw bestaat niet alleen uit kosten-lastenspeculatie en controleerbare productiemechanismen, maar ook uit nadrukkelijk uitgesproken verlangens naar arbeidsautonomie, uit vrienden en familie die een aandeel in de mijn claimen, en uit de bereidwilligheid van het goud zelf om wel of niet tevoorschijn te komen—hierbij lak hebbend aan persoonlijke investeringen van tijd, brandstof en arbeid.

Met het oog op deze willekeurige verschijning van goud, toont Hoofdstuk 2 dat Chocó’s mijnwerkers zich moeten ontwikkelen tot gewiekste lezers van landschappen om hun geluk te vergroten. De activiteiten van voorgangers geven aanwijzingen over waar goud zich bevindt, de bewegingen van de aarde tonen waar gevaren op de loer liggen, en de grillen van het weer geven te kennen wanneer goudwinning plaats kan vinden. Naast het juist aflezen van het terrein kunnen mijnwerkers de natuur uiteraard ook voor zich winnen met paardenkracht: Grotere motoren graven grotere hoeveelheden aarde op en produceren dan ook meer goud. Echter, mijnwerkers die op technologische vooruitgang wedden, stellen zichzelf ook bloot aan verschillende gevaren, variërend van mechanische storingen tot arbeidsongevallen.

In Hoofdstuk 3 wordt opgeschaald naar meer geavanceerde goudwinning en onderzocht wat inwoners van mijnbouwregio's nou precies waarderen aan mijnwerkers die hun bossen met hydraulische graafmachines verwoesten. Het hoofdstuk laat zien dat in deze regio's milieuvernietiging en levensonderhoudsstrategieën niet noodzakelijk tegenstrijdige belangen zijn, waarmee het hoofdstuk slecht verenigbaar is met de gebruikelijke lezingen van een roofzuchtige informele “goudfrontier.” Hoewel de zogenaamde *retreros* [graafmachinemijnwerkers] in de afgelopen decennia bomen, gewassen en goud hebben verslonden, worden zij desalniettemin nog steeds door veel inwoners van mijndorpen geroemd om de fysieke toegang die ze bieden tot dieper gelegen goud. De participanten van deze studie stonden zeker niet onverschillig tegenover de ecologische prijs die ze hadden betaald voor een dergelijke toegang. Echter, ze omschreven zichzelf ook als meer dan hun land. Ze droomden van een betere toekomst. Ze wilden hun huizen verbouwen, collegegeld betalen en geld hebben voor vrijetijdsactiviteiten. Om zulke economische vooruitgang te verwezenlijken, zagen velen van hen de graafmachinemijnen (nu in aantal afgenomen) nog altijd als dé oplossing, ondanks, of eigenlijk vanwege, de schade die deze mijnen hadden toegebracht aan traditionele economieën. Nu ecologische vernietiging zich in een vergevorderd stadium bevond, werden simpelere mijnbouwmethoden en kleinschalige landbouw niet langer als redelijke alternatieven gezien.

Hoofdstuk 4 gaat verder in op de graafmachines en onderzoekt de invloed van hun zware gouddelving op gemeenschapsorganisatie. Het constateert de opkomst van politiek-economische relaties in een vacuüm van overheidswetgeving, waarbij in de strijd om goud mijnwerkers, landeigenaren en gemeenschapsleiders zowel elkaar tegenwerken als met elkaar samenwerken. Het hoofdstuk laat zien dat hoewel rivaliteit en geheimen voorop staan in deze mijnbouworganisatie, de betrokken actoren ervoor waken dat hun conflicten niet uit de hand lopen. Ze aanvaarden nederlagen, proberen spanningen te verminderen, tolereren het bedrog van anderen en prijzen publiekelijk personen de hemel in die ze bekritisieren in de privésfeer. Om ervoor te zorgen dat het mijnen niet onderbroken wordt, verkiest men regelmatig een pragmatische oplossing boven de eigen trots, een onvolmaakte wapenstilstand boven het volledige verlies van goudwinsten.

Na Hoofdstuk 4 plaatst het tweede deel van het boek (*(Un)Making Citizens*), informele mijnbouw binnen de bredere context van overheidsbestuur, en bespreekt hoe mijnbouwgemeenschappen worden beïnvloed door formele wet- en regelgeving. Dit deel omvat twee hoofdstukken die samen het Colombiaanse (in)formaliseringsbeleid onder de loep nemen, waarbij dit beleid wordt benaderd als zowel een neoliberale

politieke ideologie (Hoofdstuk 5) als een concrete serie van beleidsresultaten die vorm geven aan de subjectiviteiten van mijnwerkers (Hoofdstuk 6). Op deze manier brengen de twee hoofdstukken de gevarieerde politieke inclusie van mijnwerkers aan het licht, waarmee zij dus ingaan tegen dominante wetenschappelijk analyses die een eenduidige en informele kleinschalige mijnbouwsector veronderstellen.

Hoofdstuk 5 behandelt de beleidsbeslissingen en retoriek van centrale overheidsfunctionarissen. Allereerst verkent het hoofdstuk hoe de hechte relatie tussen Colombiaanse beleidsmakers en het industriële bedrijfsleven gepaard gaat met een meedogenloze stigmatisering en criminalisering van de binnenlandse kleinschalige mijnbouwbevolking. Vervolgens wordt er in de tweede helft van het hoofdstuk verder gekeken dan informalisering en een analyse gemaakt van het politieke potentieel van daadwerkelijke formaliseringswetgeving. Deze tweede helft beschrijft de legalisering van *mineros permitidos* (“veroorloofde” mijnwerkers): kleinschalige delvers die toegang hebben tot formaliteit, zolang zij zich verbinden aan rudimentaire methoden in “traditionele mijnbouwzones” die het huidige groei-model van grootschalige metaalwinning niet in gevaar brengen. Het hoofdstuk betoogt dat deze “veroorloofde” politieke inclusie het staatsapparaat in staat stelt om diens publieke legitimiteit en formaliseringsmodel uit te breiden, zonder hierbij inbreuk te maken op het grootschalig-industriële karakter van dit model.

Hoofdstuk 6 gaat in op de emotionele belevenis van informaliteit en laat zien hoe politieke verwaarlozing uitpakt in de dagelijkse praktijk. De focus van het hoofdstuk ligt op *retreros*, die vanwege hun hogere productieniveau informaliteit het meest drastisch ondervinden. In vergelijking met “kleinere” mijnwerkers, worden *retreros* meer geassocieerd met, en afgeperst door, gewapende groepen, worden zij vaker beschuldigd van de vernieling van het regenwoud, en zijn ze een meer gangbaar doelwit voor politietroepen die apparatuur vernietigen en werknemers inrekenen. Terwijl het hoofdstuk verkent wat voor vorm burgerschap aanneemt in een context van ernstige illegalisering, beschrijft het vooral een verhaal van desillusie en verlies. Het beschrijft politieoperaties die graafmachines opblazen, bandieten die mijnkampen overvallen, formaliseringspogingen die stranden in bureaucratische rompslomp, en mijnwerkers die de vernietiging van hun mijnapparatuur vergelijken met hun eigen vernietiging.

Vervolgens, nadat we hebben gekeken hoe overheidsbeleid invloed uitoefent op mijnwerkgebieden, toont het derde deel van het boek (*Bottom-up State-Making*) hoe deze gebieden zelf vorm geven aan staatsvorming. Deel 3 bestaat uit drie hoofdstukken die samen ingaan tegen het beeld van stateloosheid dat dominant is in de literatuur over kleinschalige gouddelving. Door middel van een antropologische benadering van de

staat—in plaats van een legalistische benadering—inventariseren de hoofdstukken de talloze manieren waarop mijnbouwstakeholders deelnemen aan staatsvorming.

Hoofdstuk 7 richt zich op de alledaagse activiteiten van staatsvorming van mijnwerkers. Het schetst hoe “informele” mijnwerkers niet alleen onder de voet worden gelopen door staatswetgeving, maar ook zelf actief invloed uitoefenen op hoe deze wetgeving zich manifesteert in hun dagelijks leven. Terwijl wetten, decreten en concessies mijnwerkers reguleren, surveilleren, taxeren en buitensluiten, lezen en gebruiken de laatstgenoemden officiële documenten ook op manieren die de oorspronkelijke doelen en betekenissen ervan doen overstijgen. Tijdens veldwerk sprong vooral één vorm van deze “bottom-up” staatsvorming in het oog, aangezien deze plaatsvond op de plekken waar formaliteit het meest afwezig voelde: de mijnen van de *retreros*. Ondanks het feit dat *retreros* niet over mijnconcessies en milieuvergunningen beschikten, investeerden velen van hen toch in een soort schijnlegaliteit: Zij plantten bomen waarvan ze dachten dat de overheid wilde dat ze deze zouden planten, en verzamelden documenten die een meer of minder formeel karakter hadden. Mijnwerkers veronderstelden dat deze minimale performance van legaliteit hun kansen bij een aanstaande politiemissie zou doen vergroten, of, zoals sommigen zelfs durfden te dromen, wellicht ooit tot een mijnconcessie zou leiden. Met andere woorden, door te anticiperen op overheidsinterventies, en door legaliteit *de facto* te beschouwen als cumulatief en niet als binair, creëerden deze mijnwerkers vanaf de grond een formaliseringsregime dat nog niet van bovenaf was neergestreken.

Hoofdstuk 8 past dit argument van alledaagse staatsvorming toe op *consejos comunitarios* (gemeenschapsraden) en documenteert de opkomst van “ondergrondse” vormen van multicultureel bestuur. Dit hoofdstuk, dat voornamelijk gebaseerd is op veldwerk langs de Bebará rivier, laat zien hoe de regulering van informele mijnbouw door Afro-Colombiaanse gemeenschappen gegrond is in claims, handelingen en documenten die voortdurend verwijzen naar multiculturele wetgeving. Dit gezegend hebbende, hoewel de legitimiteit van “ondergronds multiculturalisme” zich ontleent aan het citeren van de wet, is dit een vorm van grassroots-organisatie die grotendeels in strijd is met officiële regelgeving: De betrokkenheid van gemeenschappen in niet-traditionele mijnbouw staat haaks op de traditionalistische en “niet ondergrondse” focus van multiculturele wetgeving; de georganiseerde mijnbouw in kwestie wordt hevig gecriminaliseerd door mijnbouwregelgeving; en de effectiviteit van ondergrondse mijnbouworganisatie kan zelfs afhankelijk zijn (zoals in het uitzonderlijke geval van Bebará) van het “spiervertoon” van niet-statelijke gewapende actoren.

Hoofdstuk 9 onderzoekt hierna hoe de mijnbouworganisatie van mijnwerkers en gemeenschapsleiders niet enkel staatssymboliek oproept in de hiaten van formeel bestuur, maar tevens vorm geeft aan, en afhankelijk is van, de bestuursactiviteiten van staatsactoren. Geschreven als een kritiek op monolithische representaties van de Colombiaanse staat, schetst het hoofdstuk een beeld van lokale ambtenaren als pragmatische beroepsbeoefenaars wiens bestuurspraktijken meer worden aangestuurd door de nuances van lokale machtsrelaties dan door een strikte toewijding aan formele regels. Het hoofdstuk toont hoe goud de grens tussen het legale en het extralegale continu overschrijdt, waarbij verrassende samenwerkingen tot stand komen tussen gemeenschapsleiders, mijnwerkers en staatsactoren; samenwerkingen die gemeenschapsleiders in staat stellen om hun publieke legitimiteit te verhogen, mijnwerkers toegang geven tot meer of minder overtuigende schijnlegaliteit, en de lokale overheid mogelijkheden bieden voor het innen van belasting, het verbeteren van administratief toezicht, en het bouwen van infrastructuur.

Tot slot geeft de conclusie een samenvatting van al het voorgaande, alsmede een kort postscriptum over de huidige staat van zaken in de mijnbouw van Chocó en diens formalisering, waarbij tevens een blik wordt geworpen op de toekomst van goudwinning in de regio.